

Міністерство освіти та науки України

**Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»**

Історико-філологічний факультет

Кафедра української та зарубіжної літератур

**ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ:
СУЧАСНІ ВЕКТОРИ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Збірник наукових статей

ВИПУСК 3

Одеса 2025

Міністерство освіти та науки України

**Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»**

Історико-філологічний факультет

Кафедра української та зарубіжної літератур

**ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ:
СУЧАСНІ ВЕКТОРИ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Збірник наукових статей

ВИПУСК 3

Одеса 2025

УДК 811.161.2'42 (075.8)

Рекомендовано до друку вченою радою ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

(протокол № 6 від 27 листопада 2025 року)

Редакційна колегія

Авксентьєва Г. А., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор.

Босва Е. В., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор.

Павлюк Н. Л., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор.

Рецензенти

Шевченко Т. М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури та компаративістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Кон О. О. – кандидат філологічних наук, доцент, декан історико-філологічного факультету ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Теорія та практика аналізу художнього тексту: сучасні вектори досліджень : зб. наук. статей. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2025. Вип. 3. 197 с.

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», 2025

Тетяна БАНДУРА
кандидат філологічних наук
доцент кафедри української та зарубіжної літератур
Галина КОВАЛЕНКО
студентка другого (магістерського) рівня вищої освіти
історико-філологічного факультету
університет Ушинського

ЕКЗИСТЕНЦІЙНО-ДІАЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІРИКИ В ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ

The article examines the existential and dialogical principles of studying modern Ukrainian lyrics in a specialized school. Attention is focused on the fact that traditional approaches to the study of lyrics no longer satisfy the educational needs of students focused on critical thinking and personal interpretation of artistic text. That is why it is important to integrate existential problems - freedom, choice, responsibility, love, death - into the process of analyzing Ukrainian poetry, which will contribute to the development of self-reflection, empathy and dialogical thinking. It is noted that the existential-dialogical principles of studying Ukrainian lyrics in a specialized school combine the theory and practice of literary education, creating conditions for the upbringing of a spiritually mature, responsible individual, capable of independent choice and creative dialogue with the world.

Key words: *existential and dialogic principles, modern lyrics, postmodernism, innovation, methodology.*

Постановка проблеми. Сучасна українська школа перебуває в процесі реформування, яке передбачає переорієнтацію освітнього процесу на формування в учнів ключових компетенцій, критичного та творчого мислення, здатності до саморефлексії та діалогу. У цьому контексті особливе значення має викладання української літератури, зокрема сучасної лірики, яка близька старшокласникам за проблематикою та світоглядом. Тексти українських поетів відображають екзистенційні пошуки людини – питання свободи, вибору, сенсу життя, самотності, кохання та смерті, що має безпосередній освітній та формувальний потенціал у профільній школі. Водночас актуальним є питання розробки нових методів, які б дозволили осмислювати лірику не лише на рівні

змісту, а й у площині особистісного діалогу між учнем та художнім текстом. Однією з найпродуктивніших у цьому аспекті видається екзистенційно-діалогічна концепція викладання літератури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема вивчення ліричних текстів у шкільному курсі української літератури має чимало наукових інтерпретацій. Так, у дослідженні О. Глеба [1, с. 62] акцентується увага на формуванні в учнів уміння інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори, що є важливим складником читацької компетентності. Л. Пархета [9, с. 74] підкреслює особливості аналізу лірики в жанровій ідентифікації, зокрема її здатність викликати в учнів емоційний відгук і стимулювати особистісне ставлення. У працях О. Гордієнко та Т. Шевчук [2, с. 56] простежуються підходи до роботи з ліричними творами вже на рівні початкової школи, що формує основу для подальшого сприйняття складніших текстів у старших класах.

У наукових публікаціях Р. Мовчан [8] і Г. Клочека [5] акцентується увага на стратегічних орієнтирах літературної освіти в умовах реформування Нової української школи, зокрема на необхідності переходу від формального засвоєння текстів до їхнього глибинного осмислення. К. Корнілова [7, с. 205] досліджує виклики й переваги профільного навчання літератури, підкреслюючи, що саме на цьому етапі старшокласники готові до екзистенційних інтерпретацій художніх текстів.

Важливим є доробок Г. Токмань (2004; 2012), яка запропонувала екзистенційно-діалогічну концепцію викладання української літератури, довівши її ефективність у формуванні в учнів уміння вести внутрішній діалог із текстом і самим собою. Подібну увагу до екзистенційних аспектів літературної освіти в умовах профільної школи приділяє Т. Яценко [10, 11], яка розглядає тенденції розвитку методики навчання української літератури та обґрунтовує необхідність застосування діалогічних методів у роботі з лірикою.

Метою статті є дослідження екзистенційно-діалогічних засад вивчення сучасної української лірики у профільній школі та визначення практичних

методів і прийомів, які сприятимуть формуванню в учнів уміння осмислювати поетичний текст як простір особистісного діалогу й екзистенційного вибору.

Виклад основного матеріалу. У сучасному літературознавстві концепція екзистенціалізму пов'язана з розумінням художнього твору як пошуку сенсу людського існування, де центральними є категорії свободи, вибору, відповідальності, самотності, смерті та кохання. В українській методиці викладання літератури ця ідея активно розвивалася в екзистенційно-діалогічній концепції Г. Токмань [10, с. 119], яка розглядає процес навчання як діалог між учнем і текстом, реципієнта із самим собою. Дослідниця наголошує, що екзистенційний підхід допомагає учням не лише зрозуміти зміст твору, а й співвіднести його з власним досвідом та життєвими цінностями [11, с. 8]. У роботах Т. Яценко [14, с. 49] також наголошується на тому, що спеціалізоване вивчення літератури відкриває можливості для особистісно орієнтованого, екзистенційного прочитання текстів, що сприяє формуванню рефлексії та світоглядної самостійності у старшокласників.

Категорія діалогічності визначається як взаємодія між суб'єктами спілкування, яка передбачає рівність позицій та відкритість до іншого. У методиці викладання літератури діалогічність реалізується як взаємодія «учень – текст – вчитель – автор». Г. Токмань [10, с. 121]) розглядає діалог як універсальний метод аналізу літературного твору, оскільки саме він дозволяє школярам увійти у внутрішній світ поезії та відчутти її смислову багатовимірність. Подібний підхід підтримує О. Глеб [1, с. 53], який у своєму дослідженні інтерпретаційних умінь старшокласників наголошує на важливості діалогічної взаємодії як умови повноцінного сприйняття лірики. Таким чином діалогічність стає методологічною основою для розкриття екзистенційного потенціалу сучасної поезії в школі.

Сучасна українська лірика вирізняється тематичним багатством та відкритістю до актуальних проблем сьогодення. У поезії ХХІ століття активно звучать мотиви війни, національної ідентичності, пошуку сенсу життя в умовах соціальних та культурних криз, інтимної та духовної сфер. Дослідники

К. Корнілова [7] Р. Мовчан [8] зазначають, що лірика цього періоду має особливу цінність для виховання молоді, оскільки поєднує особисте та загальнолюдське, приватне та громадське. Для профільної школи важливими є твори Ліни Костенко, Сергія Жадана, Василя Герасим'юка, Маріанни Кіяновської, Катерини Калитко та інших авторів, чії вірші допомагають підліткам осмислювати складні екзистенційні питання та знаходити власні відповіді. Л. Пархета [9, с. 77] наголошує, що саме емоційність та психологічна глибина лірики роблять її особливо продуктивною для освітнього процесу.

У методиці викладання літератури сформувалося кілька підходів до аналізу лірики. Традиційні методи орієнтовані на текстоцентричний аналіз (робота з композицією, художніми засобами, мотивами), що забезпечує формування літературної компетентності. Водночас сучасна педагогіка все частіше звертається до інноваційних методів, зокрема екзистенційно-діалогічних [10], інтерпретаційних [1], проблемно-тематичних [13] та інтерактивних [5]. Дослідники наголошують, що саме поєднання традиційних та сучасних методів забезпечує всебічне розуміння лірики: від розуміння форми до співпереживання змісту. Таким чином, методичний арсенал вчителя має включати як класичні засоби аналізу тексту, так і практики діалогу, дискусії, творчої інтерпретації.

Ліричний текст традиційно вважається особливо чутливою формою художнього вираження, оскільки саме в ньому зосереджений внутрішній світ митця та його екзистенційні переживання. У сучасній українській поезії цей потенціал проявляється з особливою силою: теми свободи, особистого вибору та відповідальності набувають значення в контексті соціально-історичних викликів війни, боротьби за національну ідентичність, утвердження людської гідності. Водночас не менш значущими залишаються мотиви самотності, кохання та смерті, які апелюють до універсальних смислів буття [7, с. 206]. Як зазначає Г. Токмань [10, с. 173], ліричний твір може стати для старшокласників «екзистенційним дзеркалом», у якому вони бачать не лише відображення намірів автора, а й власного досвіду. Такий текст перетворюється на простір

пошуку сенсу, в якому учень не отримує готових відповідей, а формує їх у процесі інтерпретації. Саме тому вивчення сучасної лірики у профільній школі є ефективним інструментом розвитку критичного мислення та самопізнання учнів.

Однією з ключових умов розкриття екзистенційного потенціалу поезії є організація діалогічної взаємодії. Лише в діалозі з текстом школяр здатний перейти від поверхневого читання до глибокого тлумачення. Діалог «учень – текст» передбачає активну емпатію та рефлексію, тоді як «учень – автор» розширює горизонти розуміння через звернення до біографічних та культурних контекстів.

Особлива роль у цьому процесі належить учителю, який виступає не як перекладач готових значень, а як модератор діалогу, створюючи умови для відкритості думок, толерантності до різних інтерпретацій [5, с. 10]). Такий підхід змінює характер уроку, він стає не репродуктивним, а дискурсивним, відкритим для суб'єктивних прочитань. У результаті учень не лише аналізує художні засоби, а й співвідносить їх із власними життєвими цінностями.

Старшокласники перебувають у віковому періоді активного формування світогляду, ціннісних орієнтацій та самосвідомості. Саме тому екзистенційні теми сучасної лірики стають для них особливо актуальними. Як зазначає Т. Яценко [14, с. 178], спеціалізоване викладання літератури має сприяти особистісному розвитку учня, його готовності до свідомого життєвого вибору та відповідальності за нього.

Робота з поезією, в якій домінують глибокі емоційно-психологічні мотиви, розвиває здатність учнів до емпатії та рефлексії. Екзистенційні питання, що порушуються поетичним текстом, дозволяють учням відчувати себе суб'єктами власного життя, а не пасивними спостерігачами. Таким чином, сучасна українська лірика, будучи пронизана пошуками сенсу та духовними викликами, має потужний освітній потенціал, що відповідає завданням Нової української школи.

Однією з найефективніших форм роботи зі старшокласниками є діалогічний семінар, де аналіз поезії поєднується з відкритою дискусією. Наприклад, під час вивчення вірша Ліни Костенко «Життя іде і все без коректур» учням можна запропонувати питання: Що означає «без права на чернетку» у вашому власному житті? Чи погоджуєтеся ви з думкою поетеси, що «і як напишеш, так уже і буде»? Така форма роботи спонукає школярів замислитися над темами невідворотності часу, відповідальності за власні вчинки та цінності кожної миті життя. У поезії Мар'яни Савки зі збірки «Квіти цмину» (2006) семінар може вибудовуватися на основі запитань: Чому авторка звертається до голосів предків? Як тема національної пам'яті стає особистісною для сучасного читача? Це сприяє усвідомленню зв'язку між особистою та колективною історією, а також діалогічності поколінь.

Літературна дискусія передбачає колективне обговорення полемічних чи багатозначних моментів тексту. Для прикладу, у вірші Сергія Жадана «Давай, скажи їй щось, зупини...» (зі збірки «Життя Марії», 2015) постає тема болю, втрат і війни. Учні можуть дискутувати над питанням: Чи може поезія стати способом збереження людяності у нелюдських обставинах? Важливо, що така дискусія формує етичну чутливість і вміння співвідносити літературний текст із власним світоглядним досвідом:

Скажи їй щось, чого ніколи не говорив.

Щось про людей і птахів, про тварин і риб,

щось про вічність вугілля та невагомість зерна,

про те, що життя має тривати навіть тоді,

коли триває війна [3].

Ще одним прикладом може бути вірш Ліни Костенко «Крила», який відкриває поле для дискусії: Що означають «крила» для сучасної молоді людини? Чи можливо залишатися вільним у суспільстві, яке часто диктує власні правила? Таке обговорення допомагає усвідомити символічний зміст поезії й актуалізує тему свободи як екзистенційної категорії.

З метою особистісного осмислення лірики ефективними є творчі інтерпретаційні завдання. Після прочитання поезії Маріанни Кіяновської «До циклу Христини Валько»

*«115 день війни»
серце впіймане в біль виною
сто п'ятнадцятий день війни
між душею і чужиною
маріупольські бур'яни
з-під асфальту попроростали
повисіювалися з вен
"Азовсталь" неживі квартали
аж до обрію оксиген
в крематоріях щойно з печі
чорні зуби і кисті рук
мертві гнізда людські й лелечі
тиші гострий надсадний звук [4]*

учням можна запропонувати написати есей на тему: «Мій особистий досвід зустрічі зі страхом та надією». Це дозволяє школярам вийти на рівень індивідуальної рефлексії та пов'язати текст із власним життям.

Сучасні цифрові інструменти дають змогу створювати буктрейлери на основі окремих віршів або збірок. Так, після аналізу поезії Ліни Костенко «Страшні слова, коли вони мовчать»

*Страшні слова, коли вони мовчать,
коли вони зненацька причаїлись,
коли не знаєш, з чого їх почать,
бо всі слова були уже чиймись [6, с. 113]*

можна запропонувати учням підготувати короткий відеоролик, у якому вони передадуть особисте розуміння теми вартості й відповідальності слова. Це поєднує літературу, мистецтво й медіа, стимулюючи креативне мислення школярів.

Таким чином, екзистенційно-діалогічний підхід до вивчення сучасної української лірики у спеціалізованій школі відкриває нові можливості для поєднання літературної освіти з особистісним розвитком старшокласників. Він дозволяє розглядати поетичний текст не лише як об'єкт естетичного сприйняття, а й як пошук сенсу, в якому учень взаємодіє з автором, учителем та самим собою.

Висновки. Традиційні підходи до вивчення лірики вже не задовольняють освітні потреби учнів, орієнтованих на критичне мислення та особистісне тлумачення художнього тексту. Саме тому важливо інтегрувати екзистенційні проблеми – свободи, вибору, відповідальності, кохання, смерті – у процес аналізу української поезії, що сприятиме розвитку здатності до саморефлексії, емпатії та діалогічного мислення.

Практичні методи, апробовані в освітньому процесі (діалогічні семінари, літературні дискусії, творчі інтерпретації, рольові дискусії), доводять, що сучасні тексти Ліни Костенко, Сергія Жадана, Маріанни Кіяновської та інших авторів мають високий потенціал для екзистенційно-діалогічного навчання. Завдяки їм уроки літератури стають платформою для формування не лише навичок читання, а й світоглядних орієнтацій молодій людині.

Таким чином, екзистенційно-діалогічні принципи вивчення української лірики у профільній школі поєднують теорію та практику літературної освіти, створюючи умови для виховання духовно зрілої, відповідальної особистості, здатної до самостійного вибору та творчого діалогу зі світом.

Література

1. Глеб О. В. Формування у старшокласників умінь інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури: дис. канд. пед. наук. Київ, 2016. 254 с.
2. Гордієнко О.А. Шевчук Т.О. Ліричні твори на уроках читання в початковій школі. *Педагогічна Житомирщина*, 2009. № 1. С. 54-57.

3. Жадан С. Життя Марії. Харків : Слово, 2015. URL: <https://coollib.cc/b/368768-sergiy-viktorovich-zhadan-zhittya-mariyi/read>
4. Кіяновська М. Безнастанна війна і вмирання у ній безнастанне. URL: <https://pen.org.ua/beznastanna-vijna-i-vmirannya-u-nij-beznastanne-dobirka-virshiv-marianni-kiyanovskoi>
5. Ключек Г. Д. Літературна освіта в новій українській школі: стратегія і тактика реформування. *Дивослово*. Київ, 2017. № 1. С. 7–11.
6. Костенко Л. В. Вибране. Харків : Фоліо, 2019. 558 с.
7. Корнілова К. Вивчення української літератури в профільній школі: переваги та виклики. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 66. С. 203-207. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/66_2023/part_2/40.pdf
8. Мовчан Р.Н. Літературна освіта в українській загальноосвітній школі: сучасний стан, виклики реальності, реформування. *Дивослово*. Київ : 2017. №1. С. 2–6.
9. Пархета Л. Особливості вивчення лірики на уроках літератури Збірник наукових праць. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. Вип. 1(9), 2023. С. 72-78. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/probl_sych_school/2023/1/9.pdf
10. Токмань Г. Методика викладання української літератури в основній школі: екзистенціально-діалогічна концепція. Київ : Міленіум, 2012. 312 с.
11. Токмань Г. Екзистенційно-діалогічні особливості вивчення біографії та стилю письменника. *Дивослово*. 2004. № 5. С. 6-9.
12. Яценко Т. О. До проблеми вивчення літератури в умовах профільного навчання. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/705583/1.pdf>
13. Яценко Т.О. Екзистенціальні особливості поглибленого вивчення української літератури в умовах профільного навчання. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/705573/1.pdf>
14. Яценко Т.О. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина XX – початок XXI століття) : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2016. 360 с.

ЗМІСТ

Авксентьєва Г. А. <i>Концепція екзистенціалізму в українській літературі</i>	4
Бандура Т. Й. <i>Імпресіонічні акценти в парадигмі текстотворення новелістики О. Кобилянської</i>	12
Боєва Е. В. <i>Стилістичний потенціал англізмів у структурі прозового та поетичного постмодерного дискурсу</i>	20
Горанська Т. В. <i>Особливості реалізації феміністичної проблематики у романі Ш. Бронте «Джен Ейр»</i>	31
Чудак С. <i>Наративні стратегії в романі Франка Тільє «Запаморочення»</i>	42
Авксентьєва Г. А., Акімов В. <i>Екзистенційна природа вибору у драматичній поемі Лесі Українка «Бояриня»</i>	52
Бандура Т. Й., Коваленко Г. <i>Екзистенційно-діалогічні засади вивчення сучасної української лірики в профільній школі</i>	62
Бандура Т. Й., Мороко М. <i>Жанрова дифузія як чинник оповідної структури роману Донни Тартт «Маленький друг»</i>	71
Боєва Е. В., Аракелян Р. <i>Можливості цифрових освітніх ресурсів у формуванні читацької компетентності школярів у процесі навчання української мови та літератури</i>	81
Боєва Е. В., Беляєвська В. <i>Переклад кінотексту за допомогою україномовних та англомовних субтитрів (на матеріалі кінофільму «20 днів у Маріуполі»)</i>	91
Кердівар Н. І., Буданова К. <i>Художній текст як свідок часу: викладання роману Марії Матіос «Солодка Даруся» із урахуванням історичного бекграунду</i>	99
Кердівар Н. І., Стоянова А. <i>Механізми розгортання детективної інтриги та її жанрові особливості в прозі Андрія Кокотюхи («Мисливці за привидами»)</i>	107
Кердівар Н. І., Чавдар О. <i>Особливості вивчення сучасної української прози в</i>	

Наукове видання

**ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ:
СУЧАСНІ ВЕКТОРИ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Збірник наукових статей

ВИПУСК 3

Підп. до друку. Формат 60х90/16. Папір офсетний.

Гарний «Times New Roman» Друк цифровий. Ум. друк. арк. 11.

Наклад 100 пр.

Видавець Букаєв Вадим Вікторовий

вул. Пантелеймонівська 34, м. Одеса, 65012.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2783 від 02. 03. 2007 р.

Тел. 0949464393, email – 7431391@gmail.com